

Anthroposofie a křesťanství

Jan Dostal

Doba dvanácti vánočních dní a nocí je na začátku a na konci jakoby orámována dvěma obrazy evangelia. Štědrovečerní noc je spjata s vánočním výjevem z Lukášova evangelia: zbožní pastýři, jejichž prosté srdce se otevřelo pro zvěst andělů, putují do Betléma, poklekají před jesličkami a chválí Boha za to, co viděli a slyšeli. Obraz čisté zbožnosti, praobraz každého lidského putování ke Kristu, pokud je podníceno dětsky upřímným srdcem.

Jiný obraz se před námi vynořuje na konci vánoční doby: tajemné postavy tři mudrců z východu putují za světlem hvězdy po dlouhé svízelné cestě k Betlému. Tady vidíme lidi jiného druhu, než byli pastýři. Evangelium je v původním textu nenazývá „mudrci“, ale „mágové“; jde tedy o lidi znalé „magie“, o lidi vládnoucí nadsmyslovými silami. Hvězda, kterou viděli, nebyla samozřejmě žádná kometa ani jiná viditelná hvězda, neboť pak by se jistě bylo našlo mnohem více těch, kteří by o ní byli věděli. Také by žádná z viditelných hvězd nemohla vyznačit cíl jejich pouti tím, že by „stanula nad místem, kde bylo děťátko“. Spatření hvězdy tedy znamenalo nadsmyslový poznatek, že vznešená nebeská bytost se přiblížila jako zářící hvězda k pozemskému světu, aby rozprostřela svou záři nad nově narozeným pozemským dítětem, které mělo vyrůst v jejím jasu. Tak můžeme v cestě takzvaných „tří králů“ spatřovat obraz pravého vyššího poznání o bytosti Kristově. I nadsmyslové poznání může dovést člověka ke Kristu, podobně jako čistá otevřenost pokorného srdce. Jenomže cesta tohoto druhu je dlouhá a namáhavá. Ale u cíle své cesty králové nakonec zbožně poklekají před Kristem a obětují mu své nejvzácnější dary.

Obraz těchto tří mágů je vlastně pozdní připomínkou dávné minulosti lidstva, kdy vyvolení jedinci měli možnost - po letech soustředěné práce na sobě, sebeovládání a odříkání - dospět až k náhledu do božského světa, do duchových dějů, na nichž závisí dění ve smyslovém světě. Právě v křesťanském lidstvu se velmi rychle ztrácely poslední dozvuky někdejšího mysterijního školení a vznikající církve se od nich výslovně distancovala. Vnitřní odpoutání od mysterijního proudu bylo například závěrečnou fází těžkého vnitřního zápasu svátého Augustina. Tak zbyly - v oblasti křesťanské církve - pro spojení s vyšším světem už jenom síly pastýřů, síly dětsky odevzdaného, pokorného srdce. Jimi žilo, rostlo a šířilo se křesťanství. Pokorně věřícím srdcem se člověk mohl i nadále spojovat s nebeským světem, s Bohem. Zato jeho poznání, v němž uhaslo světlo vyššího světa, se stále více omezovalo na svět smyslů. Jeho myšlenky, zbavené jasnozřivých vjemů, ztrácely schopnost i jenom chápat něco jiného než hmotné skutečnosti. Tak postupně vznikalo vědění, které začalo popírat náboženství a obracelo se proti dětským silám srdce, pohrdalo jimi a dokonce se snažilo je vymýtit. Pozemské vědění se nakonec změnilo v Héróda, usilujícího o likvidaci dětských sil lidské duše.

Schopnosti hlavy, rozumu, mozku, poučovaly člověka o fyzickém světě. Lidské srdce přitom stále ještě toužilo se obracet s důvěrou k vyššímu světu, neboť v něm cítilo pravou vlast člověka. Tak došlo k tomu, že náboženství se stávalo záležitostí takzvané „víry“, tj. zbožného tušení, odevzdání se do vůle Boží, „víry“ na rozdíl od „vědění“, které přestalo uznávat cokoli jiného než vnější, hmotný svět. Člověk, pokud se nezřekl náboženství, se ocitl ve stavu vnitřního rozdvojení: hlavou byl materialista, srdcem byl „věřící“. Vědění a zbožnost se zdánlivě vylučovaly.

I když se z lidského prožívání vytratily impulzy mystérií, věděly všechny církve, že nemohou stavět pouze na citu, na zbožnosti svých vyznavačů. Musely jim poskytnout i myšlenkovou oporu, jasné směrnice pro náboženský život, pro kultické obřady, pro uvažování o lidském životě a o světě. Tak se nad prostou, ale nesmírně intenzivní pastýřskou zbožností prvních křesťanských století brzy rozklenula mohutná chrámová klenba křesťanské věrouky a dogmatiky. Myšlení, byť odloučené od vyššího poznání, se úporně snažilo orientovat se ve zprávách evangelíí, v Pavlových listech a dalších biblických pramenech, snažilo se vysvětlovat, co se zdálo nepochopitelné, definovat, třídít, předepisovat a zavrňovat. Více a více se rozhodujícím znakem křesťana stával ne už jeho zbožný vztah k zmrtvýchvstalému Kristu, ale jeho „správný“ názor na věroučné otázky, tak jak jej stanovila církev: „správný“ názor o tom, co je to Bůh, co je Kristus, co Duch svátý, co je duše, které jsou smrtelné hříchy atd. Hlava se stávala důležitějším znakem křesťana než srdce. Uvnitř církve se tak odehrál s předstihem onen vývoj, který byl později tak charakteristický pro všechnen kulturní vývoj

západního lidstva: rozvoj intelektu na úkor citového vztahu k světu, na úkor hlubšího, i když ne zcela vědomého vztahu k duchovým realitám.

Podobným vývojem neprošlo pouze křesťanství, ale i ostatní náboženská hnutí. Každé z nich si vybudovalo svou věrouku. A tyto věrouky byly - pochopitelně - navzájem v rozporu, vylučovaly se. Kdo byl buddhistou, nemohl být zároveň hinduistou nebo moslimem nebo - křesťanem. Čím vybroušenější jsou věroučné pojmy, čím přesněji definované, tím neslučitelnější jsou s jinými. Intelekt nevede k lásce. Každá věrouka se uzavírá do sebe. Nebudeme se divit, že i sama velká světová náboženství se postupně - stále podrobnějším promyšlením věroučných detailů - rozkládala v jednotlivé, navzájem se kritizující a potírající náboženské směry. I křesťanství, čím více se z něho vytrácel zážitek hlubokého vnitřního spojení se Zmrtvýchvstalým, se rozpadlo v řadu věroučně odlišných církví a skupin. I když je možné mluvit o třech základních směrech křesťanského náboženství - katolicismu, protestantismu a pravoslaví - je tu řada navzájem ostře odlišných denominací a sekt, zejména v okruhu protestantismu, se všemi myslitelnými náboženskými názory - od doslovného přijímání biblických textů až po kritický odstup vůči jednotlivostem, od víry ve zmrtvýchvstání Kristovo až po názor, že zmrtvýchvstání bylo zbožným podvodem učedníků, od víry v trvání lidské duše po smrti až k přesvědčení, že duše umírá současně s tělem atd. Je samozřejmé, že jakmile pozemský intelekt začne vykládat Písmo, může dojít dokonce i k absurdní situaci, že dvě hnutí, která se snaží brát každý verš Písma zcela doslovně, mohou být navzájem v zásadních věroučných rozporech, jak to dnes vidíme u adventistů na jedné straně a u svědků Jehovových na druhé straně. Je pochopitelné, že se při sledování takového vývoje vnucuje otázka: Čím se vlastně vyznačuje křesťanství? Koho je možné nazývat křesťanem a koho ne?

Anthroposofie nespátňuje podstatu náboženství ve věroučných názorech, ale v reálném vztahu lidské duše k vyššímu světu, k říši věčna. Rudolf Steiner to formuluje takto: „Podle celého způsobu, jak se církev pokoušely v uplynulých stoletích vnášet náboženství do kulturních proudů ve vývoji lidstva, je náboženství směsicí dvou věcí,

z nichž jednu vlastně ani nemůžeme nazývat v přísném smyslu slova náboženstvím; ta druhá, to je náboženství.“ (5. 1. 1911) Za základ náboženského vztahu k světu označuje pocit, že za veškerou nádherou světa vládne duch, že z pomíjivých jevů člověka oslovuje něco nepomíjivého, věčného, a že člověk se může cítit v jednotě s tímto věčným. Tomuto druhu náboženského citového prožívání přiznává anthroposofie realitu, která se promítá i do života lidské duše po smrti. V tomto smyslu uznává význam jakéhokoli čistého a silného náboženského prožívání, tedy jak křesťanského, tak buddhistického nebo židovského. Je samozřejmé, že se do takového druhu citového prožívání může vmísit i leccos subjektivního a že může být jak pozitivně, tak i negativně ovlivněno věroučnými představami. Je pochopitelné, že často i člověk sám může chybně vykládat a hodnotit své vlastní prožívání a že ryze náboženského prožitku bude vždycky velice záviset na morální opravdovosti člověka. Ale žádné poznání, tedy ani anthroposofie jakožto určitá metoda poznání a snaha o myšlenkové zachycení vyšších skutečností, nemůže nahradit náboženské prožívání, ani je považovat za nižší poměr k duchovému světu. Anthroposofie se od samého začátku brání představě, že by sama chtěla být novým náboženstvím. Akceptuje náboženské prožívání svých členů a poskytuje jim možnost, aby je prohlubovali novými obsáhlými poznatky o božském světě.

To je jedna stránka věci. Druhá stránka se týká věroučných systémů. Anthroposofie, která vždy zdůrazňovala, že jejím úkolem je sloužit lidskému poznání, nikdy nepochybovala o tom, že pozemský intelekt, tak jak jej známe z dnešního života, intelekt, který zformoval moderní vědecké teorie o světě a buduje moderní civilizaci, intelekt určující politickou tvářnost států, intelekt, jímž se lidé nakonec také dorozumívají o všech běžných záležitostech svého života, není schopen postihnout vyšší skutečnosti. Myšlenková spekulace, tvoření teorií a hypotéz nemůže vést k hlubšímu poznání. Ale byl to v podstatě týž intelekt, který zkonstruoval i věroučné systémy. Proto se anthroposofie nemůže cítit vázána žádným z nich, proto se k nim staví kriticky. Ne že by je považovala za veskrze chybné. Věřouka skoro každé církve se opírá o jistá původní zjevení. V tomto smyslu obsahuje i prvky pravé náboženské moudrosti. A k těmto prvkům - ať jde o kteroukoli

věrouku - se anthroposofie obrací s největším porozuměním. Nejen v oblasti křesťanských věrouk. Rudolf Steiner například stejně velkolepě rozvíjel indické učení o vůdčích individualitách vývoje lidstva,

O takzvaných bódhisattvech, jako upozorňoval na prorocký ráz staroperského učení Zarathuštrova, vyzývajícího slunečního boha, který měl jednou inspirovat spasitele lidstva, jako naprosto nově odhalil neslýchanou hloubku mnoha věroučných myšlenek křesťanských. Anthroposofická kritika věroučných systémů se musí obracet především proti všemu úzkoprse omezujícímu, proti všemu, co se uzavírá nepřátelsky proti jiným věroukám a co považuje náboženské poznání určité dějinné doby - doby vzniku evangelií - za souhrn veškerého možného poznání, platný pro věčnost. Právě duchové poznání odhaluje možnosti největší vzájemné tolerance. Proč pochybovat o poctivosti náboženského prožívání ve východních systémech; jen proto, že bytosti tam uctívané jsou označovány jinými jmény? Co když právě tyto bytosti jsou uctívány i v křesťanském světě, jenomže snad pod jménem andělů, archandělů nebo dalších hierarchických bytostí? Rudolf Steiner podrobně objasňoval charakter a význam indických božstev a poukázal na jejich objektivní souvislost s křesťanskými postavami. Je tato tolerance něčím nekřesťanským? Nevyplyvá právě z ní možnost nového, mnohostrannějšího chápání křesťanských představ? Steinerovo životní dílo je charakterizováno touto velkorysou tolerancí. Neviděl důvod, proč by buddhista nemohl usilovat o vyšší poznání anthroposofickou cestou. V tomto smyslu tedy anthroposofie nenadřazuje křesťanské náboženství jiným náboženským soustavám.

Tolerance ale není totéž co lhostejnost, indiference. Jestliže anthroposofie akceptuje právě náboženské citění, ať je spjata s jakoukoli církví, jestliže nepovažuje věroučné a dogmatické rozdíly za něco podstatného pro vztah člověka k božskému světu, přináší přece i sama lidem své vlastní obsáhlé zvěstování: zprávu o kosmických dějinách, o nadsmyslové podstatě člověka, o smyslu existence mocností zla, o duchových hierarchiích božského světa atd. A tady není možné nevidět, že centrem celého tohoto zvěstování je zvěst o zmrtvýchvstalém Kristu a jeho působnosti ve vývoji lidstva. Tisíce lidí, kteří nenašli přístup ke křesťanství prostřednictvím náboženství, objevily křesťanství teprve díky anthroposofii. Ale anthroposofie nečerpá své poznatky z dochovaných dokumentů, tedy ani z Nového zákona, nýbrž, jak zdůrazňuje, z náhledu do vyššího světa. A tak k tomu, co se můžeme dovídat o Kristu z evangelií, zde přibývají nesčetné další údaje, dotvrzující z mnoha různých stránek a hledisek ústřední význam události na Golgotě pro všechn pozemský život současný i budoucí.

Dovolte, abychom u této věty na chvíli přerušili postup naší úvahy, abychom si mohli lépe porozumět. Kdyby totiž seděl mezi vámi například duchovní některé křesťanské církve, je docela možné, že by byl až do této chvíle ochoten naslouchat - řekněme - s blahovolným zájmem. Ale jestliže nyní zaznělo slovo o tom, že duchové poznání se snaží doplnit zprávy evangelií, je skoro nepochybné, že by se tento duchovní zachmuřil a jeho dosavadní blahovolný zájem by se patrně změnil v tvrdou a neústupnou uzavřenost. Jaká domýšlivost, říkal by si, chtít doplňovat zjevení nejsvětějších knih! Jako by v nich nebylo obsaženo vše, co lidstvo potřebuje ke své spáse! Je třeba vědět, že prakticky všechny křesťanské denominace považují dobu Božího zjevení za definitivně ukončenou vznikem evangelií. Proč? Je takové přesvědčení na místě? Nebylo by správné brát toto přesvědčení na lehkou váhu, neboť má své hluboké historické odůvodnění.

Už jsme uvedli, proč anthroposofie může dát tomuto názoru dokonce za pravdu, aspoň částečně: vždyť i sama uvádí, že během prvních století křesťanského letopočtu rychle mizely z kulturního vývoje evropského lidstva možnosti zasvěcených průhledů do vyšších skutečností a věřící křesťan zůstal odkázán na myšlenkové schopnosti omezené ustrojením pozemského mozku. Zdroj vyšších zjevení pro něho skutečně vyschl. Anthroposofie ovšem zároveň odhaluje dějinnou nezbytnost a hlubokou zákonitost tohoto procesu, během něhož člověk musel pro své poznání ztratit spojitost s vyšším světem, aby mohl dospět k plné vnitřní svobodě a stále plnější odpovědnosti za vlastní skutky.

Ale ztráta vědomí o vyšších světech není konečným orfelem dějin, charakterizuje jenom jejich průchozí stadium. V tomto [tj. 20.] století se už stáváme účastníky nové dějinné etapy. Anthroposofie líčí, jak už během minulých století se pro jednotlivce opět začínala pootvírat brána do světa duchových bytostí, ale jak se potom na rozhraní 19. a 20. století od základu změnila situace veškerého lidstva vůči duchovým oblastem, takže od 20. století je jednak možné pronikat trpělivou prací na sobě nově k poznávání nadsmyslna, jednak je možné - a to zejména důsledným uplatňováním sil úcty a lásky při uvažování o světě - přetvářet myšlení v nástroj schopný chápat vyšší skutečnosti a navíc aplikovat poznatky o nich v praktickém životě. Vstoupili jsme do věku obnoveného mysterijního vědění. Jestliže křesťanské církve v minulých stoletích do jisté míry právem chápaly evangelia jako poslední dokumenty pravého zjevení shůry, otevírá se v naší době, tak to hlásá anthroposofie, možnost nových inspirací, rozšíření někdejšího zjevení o nespočetné nové poznatky a navázání nového kontaktu s božským světem nejen silami zbožného srdce, ale i proměněnými, přetvořenými schopnostmi lidské hlavy, nejen dětinou prostotou pastýřů, ale i Bohu oddanou královskou moudrostí obětujících mágů. Jestliže se v tomto [tj. 20.] století častěji zdálo, že se v pozemském životě rozevřely brány pekla a do vývoje lidstva vtrhly zástupy ničivých démonů, tedy na druhé straně platí, že se lidskému poznání opět otevřely dokořán brány nebes. Kéž by z toho co nejvíce lidí mělo možnost načerpat novou důvěru v život!

Proto se anthroposofie cítí oprávněna doplňovat údaje evangelií novými duchovými poznatky. Budeme-li číst přednášky Rudolfa Steinera, snadno se přesvědčíme, že úcta k zjevení evangelií se tímto doplňováním nejen nezmenšuje, ale zmnohonásobuje, protože vlastně teprve poznatky moderní duchové vědy ukazují, jak hluboké jsou zdroje, z nichž evangelisté čerpali. Dodejme hned, že jako anthroposofie doplňuje evangelia, ukazuje v novém světle i předkřesťanské náboženské texty. Jejich dávnou moudrost ovšem doplňuje tím, co v nich ještě ani nemohlo být obsaženo: věděním o příchodu Kristově na zem a o jeho působnosti. Z toho také vyplývá obraz skutečného vztahu anthroposofie k předkřesťanským náboženským naukám - láskyplně chápající a zároveň láskyplně obohacující. Není třeba nic z nich popírat, nic považovat za blud nebo ďábelské mámení, je možné je upřímně uznávat, ale je třeba rozhodnout onu hlubokou moudrost, jež je v nich obsažena, o poznatky o inkarnaci Kristově, jeho životě, smrti a zmrtnýchvstání, o jeho trvalé přítomnosti v lidstvu, o působnosti Ducha svátého, ducha všelidské lásky, jinými slovy: o změněné situaci lidstva ve srovnání s předkřesťanskou dobou. - Pravda je, že se někdy tradiční představy o Ježíši Kristu nekryjí s tím, jak jej chápe duchové poznání. Je to ale důvod je automaticky odmítat? Tvrdit, že Kristus hlásaný anthroposofií není Ježíšem Kristem evangelií? Proč požadovat, aby dějiny lidského poznání skončily před 2000 lety? Skoro vždycky je tomu tak, že odpůrci anthroposofie z řad teologů se snaží vyvracet určité výroky Rudolfa Steinera, pronesené v jisté souvislosti a z jistého aspektu, aniž berou v úvahu jiné výroky, odpovídající na jiné otázky, kterými je třeba takový aspekt doplnit. Zastánci ztuhlých, znehybněných věroučných dogmat se těžko vžívají do způsobu myšlení, který se snaží charakterizovat tutéž věc stále z nových hledisek, aby se vyrovnal s jejich plným obsahem. Vždyť každá, i ta nejnepatrnější skutečnost je tak bohatá, že bychom se marně pokoušeli ji vystihnout jednou jedinou formulkou! Natož nejhlubší tajemství existence! A jestliže Kristus zvěstovaný anthroposofií je živější, konkrétnější, obohacený o nové rysy i nové činy, je to důvod mu ze zásady nedůvěřovat? I Janovo evangelium přece říká (21, 25): „Jest pak i jiných mnoho věcí, které činil Ježíš, které, kdyby měly všechny, každá jednotlivě, sepsány býti, mám za to, že by ani celý svět nemohl pojmut knihy, které by napsány byly.“ A v témže evangeliu čteme (16, 12-13): „Ještě bych měl mnoho mluvit vám, ale neunesli byste to nyní; až však přijde Duch pravdy, uvede vás do veškeré pravdy.“ Co k tomu dodávat? Kdo by chtěl tvrdit, že evangelia obsahují jednu provždy veškerou pravdu? Kdo chce rozhodovat o tom, kolik pravdy je člověku dovoleno přijímat?

Anthroposofii se například vytýká, že učí o Kristově působnosti před jeho pozemskou inkarnací. Ano, dočítáme se, že Kristus po dlouhé věky spoluutvářel život lidstva z duchové sluneční sféry. Oživující přívaly slunečního světla přinášely na Zemi i jeho láskyplné impulzy. Ti, kdo kdysi, v nejstarších dobách, obstáli v nejtěžších vnitřních zkouškách mystérií, dospěli, tak se dovídáme, až k setkání s nejvyšším vůdčím duchem sluneční soustavy, jímž nebyl nikdo jiný než Kristus, a mohli od něho přijmout směrnice pro utváření pozemského života. Je toto neslučitelné s křesťanským chápáním? Ale i svátý Augustin mluví o křesťanech žijících před Kristem - má přitom na mysli například starého řeckého filosofa Hérakleita, který z inspirace efeských mystérií učil o Logu, o božském Slovu, řídícím běh světa. Z Janova evangelia víme, že Logos je ten, jenž se v Ježíši Kristu stal člověkem. A chceme opravdu upírat křesťanskou inspiraci onomu dávnému perskému hymnu, jenž praví:

*Mocnou éternou sluneční auru, jež v sobě chová královské zaslíbení, ji, Bohem stvořenou, uctíváme v modlitbě,
ji, jež se snese na nejtěžnějšího z dárců spásy
a na další, na jeho zvěstovatele,
ji, jež posune svět k jeho cíli,
jež mu dá sílu, aby přemohl stáří a smrt,
rozklad a zkázu,
jež jej dovede k věčnému životu a věčnému rozkvětu, k vládě nad vůlí,
až mrtví povstanou opět z mrtvých, až přijde živoucí přemožitel smrti a až svět se pohne kupředu
lidskou vůlí?*

Ubíráme tím Kristu z jeho svatosti, uvědomujeme-li si, že i nej- vyšší zasvěcení v mnoha různých částech světa k němu vzhlíželi jako k nejvyššímu Pánu světa i lidských životů a zvěstovali jeho příchod do říše viditelných bytostí?

Anthroposofii se také vytýká, že důsledně rozlišuje mezi Ježíšem, pozemským nositelem Krista, a Kristem, synem Božím, a že tvrdí, že Kristus se spojil s Ježíšem teprve při křtu v Jordáně, o čemž se v evangeliích, zdá se, nemluví. Ponechme v této chvíli stranou otázku, zdali evangelia při líčení křtu v Jordáně o tom opravdu nemluví, když mluví o otevřených nebesích, o Duchu snášejícím se v podobě holubice a o hlasu z nebe: „To je můj milovaný syn.“ Ale všimněme si prostě skutečnosti, že vnější působnost Ježíšova začíná i podle evangelií až po křtu. A anthroposofie podtrhuje i význam starozákonních dějin, když zdůrazňuje, že Syn Boží se nemohl vtělit do libovolné lidské tělesnosti, a jaká neslýchané pečlivá příprava v genetickém smyslu - už od osudu Abraháмова - musela předcházet, aby vznikla tělesnost schopná unést božskou bytost Kristovu. Snižuje se tím význam Ježíšův? Což není představa, že se nejvzácnější ratolest pozemského života, chovající v sobě výtěžek celých izraelských dějin, stala při křtu schránou božské bytosti Spasitelovy, nejen nesmírně krásná, ale není to i představa podivuhodně dokreslující evangelickou scénu křtu? Nejen to: znamená snad takový údaj, že anthroposofie popírá působnost Kristovu v Ježíši před křtem? Jako se lidské já projevuje v životě člověka zřetelně teprve ve třetím desetiletí života, ale už předtím je s ním spojeno a připravuje si od narození krok za krokem tělesnou schránku za vhodný nástroj, tak si to musíme představovat i v případě Ježíšově. Citujme přímo Rudolfa Steinera: „Teprve asi ve třetím roce života získává člověk možnost, aby se rozpomínal. Budeme ale proto říkat, že to, co v člověku žije později, v něm předtím nebylo? Mluví- me-li o tom, jak Kristus vstoupil do Ježíšova nitra, popíráme proto, že Kristus byl s Ježíšem spojen už od narození? Popíráme to právě tak málo, jako nepopíráme, že duše už je v dítěti dříve, než v tomto dítěti takříkajíc procitne sama k sobě během třetího roku. Je třeba jenom rozumět tomu, co duchová věda říká, pak člověk už nebude jejím odpůrcem.“ (13. 7. 1914) To, co popuzuje teology proti anthroposofii, je skoro vždycky takovéto jednostranné chápání anthroposofických výroků.

Jedním z nejtěžších oříšků pro tradiční křesťanství je anthroposofické učení o reinkarnaci. Odpůrcům anthroposofie přitom dáme plně zapravdu, že toto učení nelze vyvodit z evangelií. Ne že by tam nebyla řada míst, která za předpokladu reinkarnace získají hlubší smysl. Ale přiznáme, že je lze vykládat i jiným způsobem, bez předpokladu opětovných životů. Je třeba mít na paměti, že Rudolf Steiner považoval za své poslání hlásat poznatky o vyšších světech a o lidském sepětí s nimi bez ohledu na jakékoli historické dokumenty, ať křesťanské, buddhistické, gnostické nebo jiné. Na základě toho, co mohl sám duchovně pozorovat, a jenom na tomto základě hlásal i poznatky o reinkarnaci. Sděloval je - stejně jako ostatní poznatky - především proto, že byl přesvědčen, že uvažování o nich obohatí vnitřní život lidí, že jim dá nové myšlenkové perspektivy, novou odvalu pro zápas s životními překážkami i nové morální impulzy. Požadoval snad při tom od kohokoli ze svých posluchačů, aby „věřil“ v to, co přednášel? Nikdy. A považoval za možné, aby někdo studoval anthroposofii, aby se k ní hlásil, ale nepřijímal nauku o reinkarnaci? Ano, výslovně. Navíc, pokud chápal poznatky o vyšších světech jako pokrm pro duši, který jí umožňuje růst, vyvíjet se a získávat sílu, byl si jistě vědom, že každý pokrm není pro každého člověka stejně stravitelný. Vnitřní situace člověka může být taková, že by přijetím poznatků o opětovných životech zatím strádal. Necht' je tedy neakceptuje. Ale neměl by to být důvod k zlobě vůči Rudolfu Steinerovi. Právě Rudolf Steiner nás učil umění chovat v sobě poznatky často po dlouhou dobu, aniž bychom se snažili k nim vnitřně pronášet jakékoli definitivní „ano“ nebo „ne“. Pokrmy, které jíme, jsou přece k tomu, abychom je zpracovávali, ne k tomu, abychom se k nim manifestačně hlásili. Jakékoli porozumění, které pro určité poznatky máme dnes, by přece mělo být za nějaký čas vystřídáno jiným, zralejším a hlubším. Nikdy by nemělo být pro nás samé definitivní! Jakákoli „víra“ v nějaký poznatek je skoro vždycky zábranou pro vnitřní práci na něm. Oč krásnější a bohatší je svět, když si jej neohraničujeme žádným dogmatickým přesvědčením a místo toho se snažíme pracovat na sobě a chápat, co je cenného v názorech druhých lidí. Oč mocněji mohou ve světě takovéto živé tolerance zářit základní velké pravdy křesťanské!

Něco podobného jako pro reinkarnaci bude samozřejmě platit i pro jinou, rovněž kategoricky odmítanou skupinu údajů anthroposofie. Učí totiž, že na počátku našeho letopočtu se v Betlémě nenarodil jen jeden chlapec jménem Ježíš, který by se pak byl stal nositelem bytosti Kristovy, ale dva chlapci - jeden nekonečně soucítící a láskyplný, jeden mimořádně pozemsky zralý a moudrý, přičemž druhý chlapec pak, než dospěl, obětoval své já, prodchnuté zralou moudrostí, do duše druhého chlapce a sám brzy nato zemřel. Toto tajemství je v evangeliu vetkáno do scény s dvanáctiletým Ježíšem v chrámě. Je to pro mnohé jistě představa šokující, naprosto nezvyklá, zdánlivě nepochopitelná. Ale tentokrát je to anthroposofie, která se může opřít o doslovné znění odlišných rodokmenů Ježíšových v Matoušově a v Lukášově evangeliu, zatímco teologové jsou nuceni předpokládat omyly v textu. Nosili člověk v sobě po nějaký čas vnitřně, co zde anthroposofie odhaluje, začíná pojednou chápat podivuhodnou zákonitost, která ovlivňuje všechny děje vedoucí k události na Golgotě. V Ježíši, jenž přichází ke křtu, se spojily nejčistší vroucnost srdce, jaká kdy žila v některém pozemském člověku, a nejzralejší lidská moudrost, jaká se kdy objevila na Zemi. Proto také k prvnímu dítěti putovali pastýři, k druhému moudří králové. A sleduj eme-li vývoj křesťanství, vidíme na jedné straně tendence navazující právě na ony nejčistší, dětsky oddané síly srdce - jmenujme aspoň impulz svátého Františka nebo Jednoty bratrské - zatímco jiný proud usiluje o nejvyšší duchovní moudrost, ovšem už v době, kdy je lidské poznání odříznuto od skutečných duchovných zdrojů. Jmenujme zde zejména scholastickou filosofii, až po velkolepou osobnost Tomáše Akvinského a jeho všeobšáhly filosofický systém. K takovým a mnoha dalším souvislostem je možné dojít. Ale zase: nutí snad anthroposofie kohokoli, aby „věřil“ v tyto údaje o dětství Ježíšově? Jistěže ne. Dává je k dispozici pro vnitřní práci, nic víc. A nikdy by nevyklučovala ze svých řad někoho, kdo se s těmito poznatky zatím nemůže nebo ani nechce vyrovnat. Vždyť je tolik jiných poznatků, na nichž lze pracovat, které lze v životě ověřovat a upotřebit, a není lidského života, který by stačil na všechno! Anthroposofie chce obdarovávat, nikoli předkládat k věření.

Jaký je tedy poměr anthroposofie ke křesťanství? Anthroposofie dotvrzuje, že smrt a zmrtvýchvstání Kristovo jsou ústředním dějstvím celého vývoje lidstva i vývoje planety Země. Potvrzuje všechny údaje evangelií a Nového zákona, včetně Zjevení Janova. Ale podstatu křesťanství nespátřuje v učení Ježíšovu, ať už interpretovaném tak nebo onak, nýbrž v trvalé přítomnosti bytosti Kristovy v pozemském světě. Přitom nezavrhuje ostatní náboženská vyznání, jednak proto, že neztotožňuje náboženské prožívání s věroukou, jednak proto, že i v nejodlišnějších věroukách nachází odlesky dávného vědění o vyšším světě a jeho bytostech, jenomže zahalené do velmi různých obrazů a označované různými jmény. Sama nehlásá žádnou věrouku, žádné dogma, ale vede člověka stezkou poznání, aniž od něho vyžaduje víru v cokoli.

Tímto shrnutím by asi bylo možné tuto úvahu ukončit. A přece mi dovoďte, abych k ní připojil několik dalších slov obracejících se poněkud jiným směrem. Začnu otázkou: Pro koho je tu vlastně Anthroposofie? V zásadě ne pro ty, kdo dychtí po stále nových zajímavých sděleních o říši ducha. Lidé takového zaměření se nakonec sotva ztotožní s anthroposofií. Spíše je tu pro ty, kdo cítí vyprahlou, cynicky bezcitnou lhostejnost běžného způsobu uvažování o světě, a touží po myšlenkách prodchnutých hlubokým lidským zájmem o svět, úctou k světu, otevřených pro přijetí morálního obsahu vesmírné existence. Pro anthroposofii není podstatné, že přináší tolik a tolik nových informací, nýbrž že učí člověka myslet jiným způsobem. Rudolf Steiner o tom říká:

„Ideje se v anthroposofii netvoří tak, jako se jinak v posledních třech, čtyřech, pěti stoletích v oblasti poznání tvoří ideje; slova se v ní nerazí tak, jako se dnes v jiných oblastech razí slova. Ideje jsou pro anthroposofii nádoby vytepané z lásky, do nichž se duchovým způsobem zachycuje z duchových světů tajemství lidské bytosti. Zahaleno láskyplně utvářenými myšlenkami by mělo prostřednictvím anthro- posofie zářit světlo pravého člověčenství. ... A protože anthroposo- fie může být vskutku uchopena jen láskou, proto také lásku vytváří, jestliže ji člověk uchopí v její pravé podobě. ... A slova, ta se v oblasti anthroposofie také nerazí tak, jak se jinak v přítomné době razí slova, slova se v ní razí tak, že jsou vlastně všechna prosbami. Každé slovo v anthroposofii, je-li proslovováno ve správném smyslu, je v podstatě prosbou, zbožnou prosbou: prosbou, aby duch se snesl k lidem.“ (23. 1. 1923)

Chápeme-li anthroposofii takto, dalo by se říci, že anthroposofie se snaží vnést impuls zbožnosti a lásky nejen do lidského srdce, ale i do lidské hlavy, že se snaží, aby Kristus měl přístup i do charakteru lidského myšlení. Takže slova „ne já, ale Kristus ve mně“ se zde netýkají jenom citu a vůle, nýbrž i myšlení. Toto je zásadní, nový přínos anthroposofie do dosavadních dějin křesťanství. Ale působí v nás, anthroposofech, už opravdu toto proměněné myšlení?

Energická práce na způsobu myšlení je v anthroposofii začátkem cesty, v jejímž dalším průběhu má toto proměněné myšlení stále důrazněji ovlivňovat i cit a vůli ve smyslu zbožnosti a lásky. Správně chápané duchovní poznání by se mělo vždycky takto projevovat. Začátkem cesty je poznání, cílem je proměna celého člověka. Z toho například vyplývá, že každé anthroposofické společenství má předpoklady k tomu, aby se stávalo společenstvím nových, zduchovělých, ale vřelých lidských vztahů, společenstvím intenzivního vzájemného zájmu a porozumění. Je tomu tak? A není-li ještě, kde je příčina? Nepochybně *na samém začátku cesty*, tj. ve způsobu práce s anthroposofickými texty, při němž, abychom užili Steinerova výrazu, se „z idejí nestávají ideály“. Anthroposofové to mají pochopitelně těžší, chtějí-li vytvořit vřelé lidské společenství, než řadoví příslušníci té nebo oné církve. Jejich výchozím základním úkolem - jakožto členů Společnosti - je poznávat, ne usilovat o ty nebo ony morální dokonalosti. Navíc mají před očima velký cíl evoluce - lidskou svobodu - a vědí, že skutky lásky vykonávané z vnitřní svobody, z přesvědčení, mají větší hodnotu než skutky vykonávané podle jakýchkoli příkazů, včetně biblických. Uvědomují si, že jednání podle mravních příkazů je jenom přípravou na jednání z mravní svobody. Tím pak tyto příkazy pro ně snadno ztrácejí část své váhy. Jenomže: kdo z nás je už tak prostoupen impulzy anthroposofie, aby si směl připadat jako člověk mravně svobodný? A nejsme-li dosud plně svobodní, na základě čeho utváříme své vzájemné vztahy, co nás vede k postojům k druhým lidem? Není to jenom naše jinak nezušlechtěná, vyživující se lidská přirozenost? Jak snadno se pak může stát, že naše společenství bude trpět nedostatkem skutečného zájmu člověka o člověka! Naše myšlenkové úsilí nás pak, zdá se, ještě nedovedlo až k zájmu o druhé.

Potom se třeba stane, že přijdeme do některého náboženského sboru - například - Jednoty bratrské a zjistíme, že nás tam ovane velmi silná duševní atmosféra vzájemného bratrství a lásky. Tito lidé neusilují o poznání, pracují na silách srdce a vůle. Snaží se co nejvěrněji zachovávat směrnice Ježíšovy a jejich prostá zbožnost se skoro bezděčně mění v lásku, zejména k těm, kteří jsou jim nábožensky blízcí. Uvědomujeme si, že takoví lidé mívají ve svém společenství podstatně více lidské srdečnosti než my? Jsme schopni to ocenit?

Mohli bychom to dokonce chápat jako jakousi zkoušku pro nás: dovedeme si opravdu vážit, dovedeme cítit křesťanské společenství, které takto uskutečňuje impuls bratrství? Netlačí se nám snad ihned na jazyk jakési „ale“, dokládající náš pocit nadřazenosti, duchovní domýšlivost? A přece nám nic nebrání, abychom vnímali každou křesťanskou zbožnost a její morální dopad s obdivem a úctou. „Po ovocích jejich poznáte je“, čteme v Matoušově evangeliu. Láska by měla být ovocem každého křesťanského úsilí. Je důležité před ní nezavírat oči a těšit se z ní, kdekoli se vyskytne.

Ale budou moci naopak i členové křesťanských církví poznat vztah anthroposofie ke křesťanství nejen podle našich názorů, ale podle bezvýhradnosti a velkorysosti naší lásky? Podle naší radostné tolerance? Stojíme i po morální straně na straně křesťanství, usilujeme o otevřenost srdce pro své bližní, nebo se uzavíráme do pevné věže jakési vševědoucí dogmatiky?

Anthroposofická společnost ovšem není církev, je sdružením lidí usilujících o poznání a nepožaduje a od nikoho nemůže požadovat, aby plnil jakákoli příkázání. Snaží se impuls zbožnosti a lásky vnést do způsobu myšlení; a od myšlení vede k mravnímu jednání vždycky dlouhá cesta. A vede k němu vůbec jenom tehdy, jestliže samo poznání už je prodchnuto silami srdce. Jde o to, zdali opravdu zápasíme sami se sebou o takový druh myšlení, který by byl schopen v nás probouzet stále více zájmu o druhé. To je druhá otázka, kterou bychom si asi měli klást, když uvažujeme o křesťanství.

Křesťanství je veliký ideál. A naše cesta k němu, snažící se nejprve o proměnu vžitého způsobu myšlení, je obtížná a zdlouhavá, i když pro budoucnost asi jediná možná. Pastýři docházejí k jesličkám dříve než králové. Musíme se umět radovat z jejich radosti. Ale i cesta poznání by měla směřovat ke zbožnosti a lásce. Králové jsou u cíle až tehdy, když mohou obětovat dítěti své poklady.

I my budeme u cíle, až jednou dokážeme obětovat všechny síly své přirozenosti dítěti vyššího já v nás.

„Sofia“ znamená moudrost. „Anthrópos“ znamená člověk. „Anthroposofia“ se stává pozemskou realitou jenom v té míře, v níž se její moudrost, včetně moudrosti o Kristu, stává plně člověkem, v níž pronikne nejenom do myšlení, ale i do citu a vůle. Chceme-li putovat za hvězdou Kristovou, musíme vědět, že u cíle budeme teprve tehdy, až budeme moci obětovat Kristu nejenom zlato svého duchem prodchnutého myšlení, ale i stoupající dým obětních sil svého srdce a uzdravující myrhu své v lásce se rozdáující vůle.

Praha, 5. ledna 1991

Z literatury:

R. Steiner: *Christentum als mystische Tatsache* (GA 8); česky: *Křesťanství jako mystická skutečnost*, Ioanes, Breznice 1998.

R. Steiner: *Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit* (GA 15); česky: *Duchovní vedení člověka a lidstva*, Studium, Písek 2012.

R. Steiner: *Die Welträtsel und die Anthroposophie* (GA 54).

R. Steiner: *Das christliche Mysterium* (GA 97).

R. Steiner: *Das Johannes-Evangelium* (GA 103); česky: *Janovo evangelium*, Ioanes, Breznice 1998.

R. Steiner: *Das Lukas-Evangelium* (GA 114); česky: *Lukášovo evangelium*, Michael, Svatý Kopeček 2003.

R. Steiner: *Die okkulten Grundlagen der Bhagavad Gita* (GA 146).

R. Steiner: *Christus und die menschliche Seele* (GA 155); česky: *Kristus a lidská duše*, Studium, Písek 2000.